

ความหลากหลายและการใช้ประโยชน์ของไม้ดอกหอมในพื้นที่หุบเขาลำพญา ตำบลลำพะยา อำเภอเมือง
ยะลา จังหวัดยะลา

The Diversity and Utilization of Fragrance Flowering Plants in Lampaya Valley,
Lampaya, Muang, Yala.

มุฮัมมัดตาดุจิน บาฮัคเคอรี^{1*} เวคิน วุฒิวงศ์² พาตีมา อาเยกาจิ¹ ซูไบดี โต๊ะโมะ¹ และนัสรี มะแน¹
Muhammadtjudin Bahakheeree^{1*}, Vakin Wutiwon², Patimoh Ayeakachi¹, Subaidee Tohmoh¹,
and Nasree Manae¹

¹ศูนย์วิจัยความหลากหลายทางชีวภาพ เฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา บรมราชินีนาถ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา 95000

²คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา 95000

¹Biodiversity Center, in Commemoration of 72nd Anniversary Queen Sirikit. (BCQY) Yala Rajabhat University. Yala,
95000.Thailand

² Faculty of Humanities and Social Sciences, Yala Rajabhat University. Yala, 95000.Thailand

*Corresponding author, e-mail: tajudin.b@yru.ac.th

(Received: Jan 5, 2021; Revised: Jun 29, 2021; Accepted: Jun 30, 2021)

บทคัดย่อ

การอนุรักษ์พรรณไม้ดอกหอมมีความจำเป็นจึงศึกษาความหลากหลายและการใช้ประโยชน์ของไม้ดอกหอมในพื้นที่หุบเขาลำพญา ตำบลลำพะยา อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา ดำเนินการช่วงเดือนพฤศจิกายน 2561 ถึงเดือนกันยายน 2562 โดยวิธีวิจัยแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและสำรวจชนิดพันธุ์ไม้ พบไม้ดอกหอมจำนวน 13 วงศ์ 45 สกุล 59 ชนิด มีวงศ์ Annonaceae พบมากที่สุด คือ 13 สกุล 20 ชนิด เช่น ส่าเหล้าปัดตานี (*Desmos cochinchinensis* Lour.) บุงหล่าเจียก (*Goniiothalamus tapis* Miq.) รองลงมาคือวงศ์ Orchidaceae พบ 13 สกุล 16 ชนิด เช่น เอื้องกุหลาบ กระเป๋าคัด (*Aerides odorata* Lour.) เอื้องไอยเรศ (*Rhynchostylis retusa* (L.) Blume) และพบ 3 สกุล 3 ชนิดเท่ากัน ได้แก่ วงศ์ Apocynaceae เช่น พญาสัตตบรรณ (*Alstonia scholaris* (L.) R. Br.) แยมปิ้ง (*Strophanthus gratus* (Wall. & Hook.) Bail.) และวงศ์ Rubiaceae เช่น ยอป่า *Morinda elliptica* Ridl., เข็มโคม (*Pavetta indica* L.) วิธีการอนุรักษ์พรรณไม้ป่าทำได้โดยการขยายพันธุ์ไม้ดอกหอมเพื่อลดการเข้าไปเก็บจากแหล่งกำเนิดธรรมชาติและนำมาใช้ประโยชน์มากขึ้นในด้านอาหาร ด้านสมุนไพร ด้านวัฒนธรรมและด้านภูมิทัศน์ รวมถึงการจัดจำหน่ายเป็นการเพิ่มรายได้

คำสำคัญ : ชนิด ลักษณะวิสัย ชุมชนลำพะยา

Abstract

The Conservation of Fragrance Flowering Plants is necessary in study of Diversity and Utilization of Fragrance Flowering Plants in Lampaya Valley, Lampaya Sub-District, Muang Yala District, Yala Province was conducted from November 2018 to September 2019. by community participation and survey species of plants research. The results was found that Fragrant flowers of 13 families, 45 genera, 59 species, with family Annonaceae, the most common were 13 genera, 20 species, *Desmos cochinchinensis* Lour., *Goniiothalamus tapis* Miq., Followed by family Orchidaceae, found 13 genera, 16 species, *Aerides odorata* Lour., *Rhynchostylis retusa* (L.) Blume, family Apocynaceae, found 3 genera and 3 species, *Alstonia scholaris* (L.) R. Br., *Strophanthus gratus* (Wall. & Hook.) Bail., Etc. and family Rubiaceae, found 3 genera and 3 species, *Morinda elliptica* Ridl., *Pavetta indica* L., The study of conservation was found that fragrant flowers should be propagated to reduce access to natural sources and to be used more in food, herbs, culture, landscape, and distribution to increase revenue.

Keywords: Species, Plant habit, Lampaya community

บทนำ

ประเทศไทยอยู่ในเขตป่าร้อนชื้นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีสภาพนิเวศวิทยาที่เหมาะสมกับการเจริญเติบโตและการแพร่กระจายของพรรณไม้มานานชนิดมากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก เนื่องจากสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เอื้ออำนวยต่อการเจริญเติบโตของพรรณไม้มานานชนิด (Rungpitakchai *et al.*, 2006, p.1) ทำให้มีไม้ดอกหอมหลายชนิดพบในป่าของประเทศไทย องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยในด้านการใช้ประโยชน์จากไม้ดอกหอมถือเป็นมรดกที่ควรอนุรักษ์ รักษาและสืบสานต่อไปให้คนรุ่นหลัง ซึ่งนับวันจะมีโอกาสที่ได้สัมผัสและเรียนรู้สิ่งเหล่านั้นน้อยลงทุกที ไม้ดอกหอมเป็นพืชกลุ่มหนึ่งที่มีความสำคัญทางศิลปวัฒนธรรมและมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทยมาแต่โบราณ ในวรรณกรรมไทยหลายยุคหลายสมัยที่กล่าวถึงไม้ดอกหอมอยู่เสมอ ไม้ดอกหอมเป็นพรรณไม้ที่มากด้วยคุณค่า มีความสวยงาม มีกลิ่นหอมที่ชื่นใจ อีกทั้งยังเป็นสมุนไพรรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เนื้อไม้สามารถประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้และสร้างที่อยู่อาศัยในท้องถิ่น

จังหวัดยะลาเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคใต้ตอนล่างของประเทศไทย ลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสลับที่ราบระหว่างภูเขา เทือกเขาที่สำคัญคือเทือกเขาสนกาลาศรี ซึ่งมีหุบเขาลำพญาเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาแห่งนี้ บริเวณหุบเขาลำพญานี้เป็นพื้นที่ที่มีการกล่าวถึงในอดีตว่า มีความหลากหลายของสมุนไพรและพรรณไม้มานานชนิดเป็นอย่างมาก สภาพโดยรวมของพื้นที่เป็นป่าดงดิบชื้นหรือป่าฝนเขตร้อน (Tropical Rain Forest) มีความสูงโดยเฉลี่ย 50-750 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง บริเวณยอดเขาเป็นพื้นที่ป่าสงวนที่มีความอุดมสมบูรณ์ บางส่วนเป็นที่ราบเหมาะแก่การทำเกษตรกรรม บางบริเวณเป็นพรุขนาดเล็ก มีลำธาร น้ำตกขนาดเล็กเป็นแหล่งน้ำกระจายอยู่โดยทั่วไป จากความอุดมสมบูรณ์ ชุ่มชื้นของพื้นที่และระบบนิเวศที่หลากหลาย ทำให้เกิดความหลากหลายของสิ่งมีชีวิต โดยเฉพาะพืชที่ชอบความชุ่มชื้นสูง มีแสงแดดส่องถึง คุณภาพดินดี เช่น พรรณไม้ดอกหอม (Rungpitakchai *et al.*, 2009, pp. 1-2) ไม้ดอกหอมนานาพรรณล้วนมีกลิ่นหอมที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น ดอกมณฑา ดอกจำปี ดอกจำปา เป็นต้น ไม้ดอกหอมบางชนิดคนไทยเก็บเอาดอกไม้ไปอบกลิ่นหรือนำไปสกัดน้ำมันหอมระเหย สกัดเป็นน้ำหอม น้ำปรุง หรือนำมาทำเป็นดอกไม้แห้งที่เรียกว่า บุษบารำไป นอกจากนี้ไม้ดอกหอมยังมีบทบาทกับวิถีชีวิตในด้านต่าง ๆ มาตั้งแต่อดีตที่คนไทยนำดอกไม้มาประดิษฐ์เป็นมาลัยดอกไม้สดบายศรี หรือเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรมความเชื่อ เครื่องปรุงแต่งอาหาร เครื่องปรุงยาสมุนไพรและด้านต่าง ๆ ดังนั้นไม้ดอกหอมจึงมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทยมาโดยตลอด (Kongrak *et al.*, 2008, pp. 12-14)

Suksawat *et al.* (2010, pp.51-52) ได้รายงานการสำรวจพรรณไม้ดอกหอมและเป็นแนวทางในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชที่อยู่ในภาวะใกล้จะสูญพันธุ์ เป็นทรัพยากรธรรมชาติมากด้วยคุณค่า มีความสวยงาม ควรที่จรรวมมือนักอนุรักษ์พัฒนาให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประเทศชาติสืบไป มีไม้ดอกหอมหลายชนิดมีถิ่นธรรมชาติในสวนผลไม้และสวนยางพาราบางชนิดพบได้ยาก ได้แก่ ย่านเลือด กล้วยหมูสัง ข้าวหลาม และบุหงาลำเจียก

ดังนั้นเพื่อคุณค่าของไม้ดอกหอมไว้ จึงได้ศึกษาความหลากหลายและการใช้ประโยชน์ของไม้ดอกหอมในพื้นที่หุบเขาลำพญา และลักษณะเด่นของไม้ดอกหอมแต่ละชนิด ลักษณะสัณฐาน และการขยายพันธุ์ เพื่อให้ประชาชนกลับมานิยมปลูก หรือรักษาพันธุ์ไว้ หรือพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มในอนาคต ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน การวิจัยครั้งนี้จะเป็นส่วนช่วยกระตุ้นให้เกิดความสนใจของประชาชนชาวลำพญาและสนับสนุนให้เกิดการศึกษาไม้หอมกลุ่มนี้ให้กว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น และเป็นข้อมูลพื้นฐานทางด้านการจัดการ (Management) และอนุรักษ์ (Conservation) ทรัพยากรสิ่งมีชีวิตที่ทรงคุณค่าแก่ประเทศชาติ และโลกให้คงอยู่ตลอดไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของไม้ดอกหอมในพื้นที่หุบเขาลำพญา จังหวัดยะลา
2. เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์จากไม้ดอกหอมในพื้นที่หุบเขาลำพญา จังหวัดยะลา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Method Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) (Kongrak *et al.*, 2008, pp. 24-31)

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ ไม้ดอกหอมในพื้นที่หุบเขาลำพญา ตำบลลำพญา อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา

กลุ่มตัวอย่าง คือ ไม้ดอกหอมในพื้นที่หุบเขาลำพญา ตำบลลำพะยา อำเภอมือเืองยะลา จังหวัดยะลา ที่ระดับความสูงอยู่ในช่วง 50-600 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบทดสอบแบบตอบสั้น แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถามการใช้ประโยชน์ไม้ดอกหอม และแบบบันทึกข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลไม้ดอกหอมในพื้นที่หุบเขาลำพญา ดังนี้

4.1 ระยะประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และชุมชนตำบลลำพะยา เพื่อชี้แจงรายละเอียดการดำเนินงานวิจัย และขอความอนุเคราะห์ในการเข้าไปสำรวจในพื้นที่ การประชาสัมพันธ์ชุมชนโดยการเข้าร่วมประชุมระดมความคิด การขอใช้พื้นที่เพื่อการจัดประชุมระดมความคิด และการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของชุมชน พร้อมทั้งกำหนดบทบาทหรือภารกิจแนวทางการดำเนินงานและเป้าหมายของโครงการวิจัย

4.2 ระยะดำเนินการศึกษาบริบทชุมชน โดยจัดประชุมระดมความคิดระหว่างผู้วิจัย ผู้นำท้องถิ่น ชุมชน และตัวแทนชุมชน เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์การดำเนินงานสำรวจไม้ดอกหอม การนำเสนอความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่เกี่ยวกับความต้องการศึกษา และร่วมกำหนดแนวทางในการดำเนินการสำรวจวิจัย ชุมชนกำหนดพื้นที่ศึกษา โดยต้องเป็นพื้นที่ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น เป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์ หรือเจ้าของพื้นที่อนุญาตให้เข้าไปศึกษาเรียนรู้ได้ และต้องไม่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่การเกษตรของชาวบ้านในชุมชน ในครั้งนี้ ชุมชนและนักวิจัยได้ร่วมศึกษาแผนที่กำหนดเส้นทางสำรวจ ช่วงเวลาการสำรวจ จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเน้นการเรียนรู้ร่วมกันแบบมีส่วนร่วมโดยมีผู้นำท้องถิ่น ตัวแทนชุมชน นักศึกษา ประชาชนชาวบ้านและนักวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา เข้าร่วมประชุมในการแลกเปลี่ยนความรู้ ฯลฯ

4.3 ระยะสำรวจรวบรวมไม้หอมในพื้นที่หุบเขาลำพญา โดยการมีส่วนร่วมกับชุมชน ร่วมกันสำรวจไม้ดอกหอมเดือนละ 1 ครั้ง เก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2561 จนถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2562 เก็บรวบรวมตัวอย่างไม้ดอกหอม พิจารณาลักษณะที่ใช้ในการระบุชื่อเป็นสำคัญ จดบันทึกลักษณะทางสัณฐานวิทยาและรายละเอียดอื่น ๆ บันทึกภาพและสภาพนิเวศวิทยาบางประการของพื้นที่เพื่อนำมาใช้ประกอบการระบุชื่อวิทยาศาสตร์โดยเก็บรวบรวมข้อมูลในประเด็น ดังนี้ ชื่อท้องถิ่น ลักษณะนิเวศวิทยาบางประการที่พบพรรณพืชนั้น ๆ ลักษณะนิสัยของพืช สภาพของพืชในถิ่นกำเนิด ฤดูกาลในการออกดอก ลักษณะเด่นของไม้ดอกหอมแต่ละชนิดจัดทำตัวอย่างแห้ง หรือดอง พรรณไม้ละ 3-5 ตัวอย่าง เพื่อใช้ในการจำแนกชนิด นำตัวอย่างบางส่วนไปเทียบเคียง จำแนกชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อวงศ์ของไม้ดอกหอม

4.4 ระยะกำหนดแนวทางการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้ประโยชน์โดยการสอบถาม สัมภาษณ์จากผู้รู้ในชุมชน จัดประชุมปฏิบัติการร่วมกับชุมชน เก็บข้อมูลลักษณะต่าง ๆ ที่มีความโดดเด่นของไม้ดอกหอมแต่ละชนิด เพื่อวิเคราะห์ชนิดของไม้ดอกหอมที่มีศักยภาพที่จะพัฒนาไปเป็นไม้ดอกหอมหรือไม้ดอกไม้ประดับเชิงพาณิชย์เบื้องต้นร่วมกำหนดแนวทางการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ไม้ดอกหอมอย่างยั่งยืน กำหนดแนวทางการขยายพันธุ์ทดแทนการเก็บจากถิ่นกำเนิด และเผยแพร่ผลงานวิจัยสู่สาธารณชน

5. การวิเคราะห์ข้อมูลทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปและวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ดังนี้

5.1 ข้อมูลการใช้ประโยชน์จากไม้ดอกหอมในพื้นที่หุบเขาลำพญาของประชาชนตำบลลำพะยา วิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percent) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

5.2 ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์และประเด็น ในการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของพรรณไม้หอมในพื้นที่หุบเขาลำพญา จังหวัดยะลา มีดังต่อไปนี้

ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อสามัญ	ลักษณะวิสัย	การใช้ประโยชน์			
				สมุนไพร	อาหาร	วัฒนธรรม	ภูมิทัศน์
Acanthaceae	<i>Thunbergia laurifolia</i> Lindl.	รางจืด	C	✓			
Annonaceae	<i>Alphonsea javanica</i> Scheff.	ตำหยาวแขก	ST			✓	
	<i>Anaxagorea javanica</i> Blume	จำปูน	S	✓		✓	✓
	<i>Artabotrys grandifolius</i> King.	การเวกใบใหญ่	C	✓			
	<i>Artabotrys hexapetalus</i> (L.f.) Bhandari.	กระดังงาจีน	Ex				✓
	<i>Cananga odorata</i> (Lam.) Hook. f. & Thomson	กระดังงาสงขลา	S/ST	✓			✓
	var. <i>fruticosa</i> (Creib) J. Sinclair						
	<i>Desmos chinensis</i> Lour.	สายหยุด	ScanS	✓			
	<i>Desmos cochinchinensis</i> Lour.	สาเหล้มปัตตานี	C	✓			
	<i>Fissistigma rubiginosum</i> (A.DC.) Merr.	ย่านเลียด	C				✓
	<i>Goniothalamus tapis</i> Miq.	บุหงาลำเจียก	ST	✓		✓	
	<i>Goniothalamus tavoyensis</i> Chatterjee.	ปาหนันหน้ง	ST				✓
	<i>Melodorum siamense</i> (Scheff.) Ben	นมแมว	ScanS	✓	✓		
	<i>Orophea brandisii</i> Hook.f.& Thomson	พริกแดง	ST				✓
	<i>Polyalthia cauliflora</i> Hook.f.& Thomson var. <i>desmantha</i> J. Sinclair	จำปาหอม	ST			✓	✓
Annonaceae	<i>Polyalthia jenkinsii</i> (Hook.f.& Thomson)	กระดังงาเขา	T				✓
	<i>Pseuduvaria macrophylla</i> (Oliv.) Merr.	สังหยุดดอกแดง	ST				✓
	<i>Uvaria cordata</i> (Dunal) Alston	นมช้าง	C	✓			
	<i>Uvaria hookeri</i> King	นมแมวเขียว	C	✓			
	<i>Uvaria micranthum</i> (A.DC.) J. Sinclair	น้ำเต้าน้อย	C	✓			
	<i>Uvaria grandiflora</i> Roxb. ex Hornem var. <i>grandiflora</i>	กล้วยหมูสัง	C	✓	✓		
	<i>Uvaria viridiflorum</i> Griff	นมแมวช่อ	C		✓		
Apocynaceae	<i>Alstonia scholaris</i> (L.) R. Br.	พญาสัตตบรรณ	T	✓			
	<i>Strophanthus gratus</i> (Wall. & Hook.) Bail.	แย้มปิ่น	S/ST				✓
	<i>Wrightia religiosa</i> Benth.	โมก	ST				✓
Combretaceae	<i>Quisqualis indicam</i> (L.) DeFilipps	เล็บมือนาง	C	✓			✓
Dilleniaceae	<i>Dillenia indica</i> L.	มะตาด	T	✓	✓		
	<i>Tetracera loureiri</i> (Finet & Gagnep.) Pierre ex W. G. Craib	รสสุคนธ์	C	✓			
Dipterocarpaceae	<i>Hopea odorata</i> Roxb.	ตะเคียนทอง	T	✓			✓
	<i>Vatica diospyroides</i> Symington	จันทร์กะพ้อ	T	✓			✓
Fabaceae	<i>Bauhinia aureifolia</i> K.& S.S. Larsen	ใบไม้สีทอง	C				✓
	<i>Pterocarpus macrocarpus</i> Kurz.	ประดู่	T	✓			
	<i>Saraca indica</i> L.	โศกน้ำ	T	✓	✓		
Lecythidaceae	<i>Couropita guianensis</i> Aubl.	สาละลังกา	T				✓
Magnoliaceae	<i>Talauma candollei</i> Bl.	มณฑา	ST				✓
	<i>Magnolia coco</i> (Lour.) DC.	ยี่หุบ	S	✓			
	<i>Magnolia xalba</i> (DC.) Figlar	จำปี	T	✓		✓	✓
Oleaceae	<i>Jasminum sambac</i> (L.) Aiton	มะลิซ้อน	ScanS				✓
Orchidaceae	<i>Aerides odorata</i> Lour.	เอื้องกุหลาบ	EO				✓
		กระเป่าปัด					
	<i>Arachnis flosaeris</i> (L.) Rchb.f.	เอื้องแมงมุม	EO				✓
	<i>Coelogyne cumingii</i> Lindl.	เอื้องมัน	EO				✓

ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อสามัญ	ลักษณะวิสัย	การใช้ประโยชน์			
				สมุนไพร	อาหาร	วัฒนธรรม	ภูมิทัศน์
	<i>Cymbidium finlaysonianum</i> Lindl.	กะเหรี่ยงร้อน	EO	✓			✓
		ปากเป็ด					
	<i>Dendrobium crumenatum</i> Sw.	หวายตะมอย	EO			✓	✓
	<i>Dendrobium leonis</i> (Lindl.) Rchb.f.	เอื้องตะขาบใบใหญ่	EO				✓
	<i>Doritis pulcherrima</i> Lindl.	ม้าวิ่ง	TerO				✓
	<i>Eria densa</i> Ridl.	เอื้องช่องวงช้าง	EO				✓
	<i>Eria javanica</i> (Sw.) Blume	เอื้องดาวเรียง	EO				✓
	<i>Trichoglottis cirrhifera</i> Teijsm. & Binnend	เอื้องสายสุคนธ์	EO				✓
	<i>Ludisia discolor</i> (Ker-Gawl.) A. Rich.	ว่านน้ำทอง	TerO				✓
	<i>Pomatocalpa spicata</i> Breda	ช้างดำ	EO				✓
	<i>Rhynchostylis retusa</i> (L.) Blume	เอื้องไอยเรศ	EO			✓	✓
	<i>Geodorum citrinum</i> Jacks.	ว่านจูงนาง	TerO	✓			✓
	<i>Vanilla aphylla</i> Rolf.	เถาจูเขียว	Cr				✓
	<i>Vanilla siamensis</i> Rolfe ex Downie	พลูช้าง	Cr				✓
Rubiaceae	<i>Morinda elliptica</i> Ridl.	ยอป่า	T	✓	✓		
	<i>Pavetta indica</i> L.	เข็มโคม	S	✓			
Rutaceae	<i>Citrus maxima</i> (Burm.) Merr.	ส้มโอ	ST	✓	✓		
	<i>Murraya paniculata</i> (L.) Jack	แก้ว	ST			✓	✓
Sapotaceae	<i>Mimusops elengi</i> L.	พิกุล	T				✓

อักษรย่อลักษณะวิสัยของพรรณไม้ ดังนี้

- C = Climber (ไม้ดอกหอมที่จัดเป็นไม้เถา)
 Cr = Creeper (ไม้ดอกหอมที่จัดเป็นกล้วยไม้ที่ลำต้นทอดเลื้อยไปตามดิน หิน หรือลำต้นไม้อื่น และมีรากเกิดขึ้นตามส่วนที่เกาะนั้น)
 EO = Epiphytic Orchid (พรรณไม้ดอกหอมที่จัดเป็นกล้วยไม้ที่เกาะอาศัยอยู่บนต้นไม้อื่น)
 Ex = Exotic (ไม้ดอกหอมที่จากต่างประเทศ)
 S = Shrub (ไม้ดอกหอมที่จัดเป็นไม้พุ่ม)
 S/ST = Shrub/Shrubby Tree (ไม้ดอกหอมที่จัดเป็นไม้พุ่มกึ่งไม้ต้นขนาดเล็ก)
 ScanS = Scandent Shrub (ไม้ดอกหอมที่จัดเป็นไม้รื้อเลื้อย)
 ST = Shrubby Tree (ไม้ดอกหอมที่จัดเป็นไม้ต้นขนาดเล็ก)
 T = Tree (ไม้ดอกหอมที่จัดเป็นไม้ต้นขนาดใหญ่)
 TerO = Terrestrial Orchid (ไม้ดอกหอมที่จัดเป็นกล้วยไม้ที่อาศัยอยู่บนพื้นดิน)

ชนิดของพรรณไม้ดอกหอม ผลการสำรวจชนิดของพรรณไม้ดอกหอม พบจำนวน 13 วงศ์ 45 สกุล 59 ชนิด วงศ์ที่พบมากที่สุดคือวงศ์ Annonaceae พบ 13 สกุล 20 ชนิด รองลงมาคือวงศ์ Orchidaceae พบ 13 สกุล 16 ชนิด วงศ์ Apocynaceae และ วงศ์ Rubiaceae พบ 3 สกุล 3 ชนิดเท่ากัน วงศ์ Magnoliaceae พบ 2 สกุล 3 ชนิด และพบเพียง 1 สกุล 1 ชนิดต่อวงศ์ได้แก่ วงศ์ Acanthaceae วงศ์ Combretaceae วงศ์ Lecythidaceae วงศ์ Oleaceae

พรรณไม้ดอกหอมที่พบจากการศึกษาครั้งนี้ เมื่อจัดจำแนกกลุ่มตามลักษณะวิสัยของพรรณไม้ดอกหอมมี 10 กลุ่ม โดยยึดหลักการจัดพิชิตตามหนังสือชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (Smitinand, 2001, pp. 9-10)

1.2.1 พรรณไม้ดอกหอมที่จัดเป็นไม้เถา (Climber : C) พบ 12 ชนิด

1.2.2 พรรณไม้ดอกหอมที่จัดเป็นกล้วยไม้ที่ลำต้นทอดเลื้อยไปตามดิน หิน หรือลำต้นไม้อื่นและมีรากเกิดขึ้นตามส่วนที่เกาะนั้น (Creeper : Cr) พบ 2 ชนิด

ชนิด

- 1.2.3 พรรณไม้ดอกหอมที่จัดเป็นกล้วยไม้ที่เกาะอาศัยอยู่บนต้นไม้อื่น (Epiphytic Orchid : EO) พบ 11 ชนิด
- 1.2.4 พรรณไม้ดอกหอมที่จากต่างประเทศ (Exotic : Ex) พบ 1 ชนิด
- 1.2.5 พรรณไม้ดอกหอมที่จัดเป็นไม้พุ่ม (Shrub : S) พบ 4 ชนิด
- 1.2.6 พรรณไม้ดอกหอมที่จัดเป็นไม้พุ่มกึ่งไม้ต้นขนาดเล็ก (Shrub/Shrubby Tree : S/ST) พบ 2 ชนิด
- 1.2.7 พรรณไม้ดอกหอมที่จัดเป็นไม้รอเลื้อย (Scandent Shrub : ScanS) พบ 3 ชนิด
- 1.2.8 พรรณไม้ดอกหอมที่จัดเป็นไม้ต้นขนาดเล็ก (Shrubby Tree : ST) พบ 10 ชนิด
- 1.2.9 พรรณไม้ดอกหอมที่จัดเป็นไม้ต้นขนาดใหญ่ (Tree : T) พบ 11 ชนิด
- 1.2.10 พรรณไม้ดอกหอมที่จัดเป็นกล้วยไม้ที่อาศัยอยู่ตามพื้นดิน (Terrestrial Orchid:TerO) พบ 3 ชนิด

2. การศึกษาการใช้ประโยชน์จากพรรณไม้ดอกหอมในพื้นที่หุบเขาลำพญา จังหวัดยะลา ผลจากการแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกับชุมชนตำบลลำพะยา และจากการสอบถามผู้รู้ในท้องถิ่นด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ สามารถจำแนกประเภทพรรณไม้ดอกหอมตามลักษณะการใช้ประโยชน์ ดังนี้

2.1 การใช้ประโยชน์จากพรรณไม้ดอกหอมในด้านสมุนไพร คือ ไม้ดอกหอมที่มีต่อมสะสมสารที่ทำให้มีกลิ่นหอมอยู่ในส่วนของดอก เช่น ฐานรองดอก กลีบเลี้ยง กลีบดอก เกสรเพศผู้ เกสรเพศเมีย โดยผลิตสารหอมระเหยส่งกลิ่นหอมและเมื่อสัมผัสกับอากาศจะเกิดการเปลี่ยนแปลงของสารระเหย เกิดกลิ่นหอมฟุ้งกระจาย (Chalermglin., 2007, pp. 23-24.) ส่วนต่าง ๆ ของไม้ดอกหอมนี้ใช้ในการรักษาโรค และช่วยในการผ่อนคลาย พบ 27 ชนิด ได้แก่ รางจืด (*Thunbergia laurifolia* Lindl.) จำปูน (*Anaxagorea javanica* Blume) การเวกใบใหญ่ (*Artabotrys grandifolius* King.) กระดังงาสงขลา (*Cananga odorata* (Lam.) Hook. f. & Thomson var. *fruticosa* (Creib) J. Sinclair) นมแมวเขียว (*Uvaria hookeri* King) น้ำเต้าน้อย (*Uvaria micranthum* (A.DC.) J. Sinclair) สายหยุด (*Desmos chinensis* Lour.) สำเหล้าปัตตานี (*Desmos cochinchinensis* Lour.) บุษงาลำเจียก (*Goniothalamus tapis* Miq.) นมแมว (*Melodorum siamense* (Scheff.) Ben) นมช้าง (*Uvaria cordata* (Dunal) Alston) กล้วยหมูสัง (*Uvaria grandiflora* Roxb. ex Hornem var. *grandiflora*) พญาสัตตบรรณ (*Alstonia scholaris* (L.) R. Br.) เล็บมือนาง (*Quisqualis indicam* (L.) DeFilippis) มะตาด (*Dillenia indica* L.) รสสุคนธ์ (*Tetracera loureiri* (Finet & Gagnep.) Pierre ex W. G. Craib) ตะเคียนทอง (*Hopea odorata* Roxb.) จันทร์กะพ้อ (*Vatica diospyroides* Symington) ประดู่ (*Pterocarpus macrocarpus* Kurz.) โสภนน้ำ (*Saraca indica* L.) ยี่หุบ (*Magnolia coco* (Lour.) DC.) จำปี (*Magnolia xalba* (DC.) Figlar) กระแจะร่อนปากเปิด (*Cymbidium finlaysonianum* Lindl.) ว่านจูนาง (*Geodorum citrinum* Jacks.) ยอป่า (*Morinda coreia* Ham.) เข็มโคม (*Pavetta indica* L.) ส้มโอ (*Citrus maxima* (Burm.) Merr.) “...การใช้ประโยชน์จากพืชดอกหอมในด้านสมุนไพรขึ้นอยู่กับพืชดอกหอมแต่ละชนิด คนสมัยก่อนใช้ในการรักษาโรคหลายอย่าง เช่น สำเหล้าปัตตานี คนสมัยก่อนใช้ส่วนดอกเป็นยาบำรุงหัวใจ บำรุงกำลัง.....” (จาก ดอเลาะ สาและ, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 16 เมษายน 2562)

2.2 การใช้ประโยชน์จากพรรณไม้ดอกหอมในด้านอาหาร คือ พรรณไม้ดอกหอมที่เป็นอาหารที่สามารถนำมาประกอบเป็นอาหาร จากดอก ผล หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของพรรณไม้ดอกหอม พบ 7 ชนิด ได้แก่ นมแมวช่อ (*Uvaria viridiflora* Griff) นมแมว (*Melodorum siamense* (Scheff.) Ben) กล้วยหมูสัง (*Uvaria grandiflora* Roxb. ex Hornem var. *grandiflora*) มะตาด (*Dillenia indica* L.) โสภนน้ำ (*Saraca indica* L.) ยอป่า (*Morinda elliptica* Ridl.) ส้มโอ (*Citrus maxima* (Burm.) Merr.) “...ชุมชนลำพะยาเมืองมีความรู้ในการใช้พืชดอกหอมมาจัดทำอาหารในครัวเรือนจนถึงปัจจุบัน อย่างเช่น โสภนน้ำ โดยการเก็บยอดอ่อนหรือใบอ่อนมาใช้เป็นผัก รับประทานสด ผักเหนาะหรือเป็นส่วนผสมของการทำแกงต่างๆ.....” (จาก ดอเลาะ สาและ, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 16 เมษายน 2562)

2.3 การใช้ประโยชน์จากพรรณไม้ดอกหอมในด้านวัฒนธรรม คือ พรรณไม้ดอกหอมที่ใช้ในงานประเพณี วัฒนธรรม และที่ปรากฏในวรรณคดีไทย เป็นไม้ดอกหอมที่ใช้ในงานพิธีการต่าง ๆ ประดับเป็นเครื่องหอมบุหงารำไป ปลุกเพื่อเป็นไม้มงคลประจำบ้านและจารึกไว้ในบทประพันธ์ ซึ่งกล่าวถึงไม้ดอกหอมไว้อย่างแพร่หลาย อันเป็นผลงานของกวีที่มีชื่อเสียง พบ 8 ชนิด ได้แก่ ตำหยาวแขก (*Alphonsea javanica* Scheff.) จำปูน (*Anaxagorea javanica* Blume) บุษงาลำเจียก (*Goniothalamus tapis* Miq.) จำปาหอม (*Polyalthia cauliflora* Hook.f. & Thomson var. *desmantha* J. Sinclair) จำปี (*Magnolia xalba* (DC.) Figlar) หวายตะมอย (*Dendrobium crumenatum* Sw.) เอื้องไอยเรศ (*Rhynchostylis*

retusa (L.) Blume) แก้ว (*Murraya paniculata* (L.) Jack) “....สมัยก่อน ชาวลำพวยใช้พืชหอมหรือพืชดอกหอมในพิธีกรรมหรือในวัฒนธรรมต่างๆ เช่น บูชานิกะห์ จำปูน ในงานมงคลสมรสหรืองานขึ้นบ้านให้กลิ่นหอมทั่วบ้าน.....” (จาก เสน ศรีพุทธทอง, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน 2562)

2.4 การใช้ประโยชน์จากพรรณไม้หอมในด้านภูมิทัศน์ พบ 38 ชนิด ได้แก่ จำปูน (*Anaxagorea javanica* Blume) กระดังงาจีน (*Artabotrys hexapetalus* (L.f.) Bhandari.) กระดังงาสงขลา (*Cananga odorata* (Lam.) Hook. f. & Thomson var. *fruticosa* (Craib) J. Sinclair) ย่านเลือด (*Fissistigma rubiginosum* (A.DC.) Merr.) ปาหนันหนั่ง (*Goniotalamus tavoyensis* Chatterjee.) พริกแดง (*Orophea brandisii* Hook.f.& Thomson) จำปาหอม (*Polyalthia cauliflora* Hook.f. & Thomson var. *desmantha* J. Sinclair) กระดังงาเขา (*Polyalthia jenkinsii* (Hook.f.& Thomson) สันหยดดอกแดง (*Pseuduvaria macrophylla* (Oliv.) Merr.) แยมปิ้ง (*Strophanthus gratus* (Wall. & Hook.) Bail.) โมก (*Wrightia religiosa* Benth.) เล็บมือนาง (*Quisqualis indicam* (L.) DeFilipps) ตะเคียนทอง (*Hopea odorata* Roxb.) จันทน์กะพ้อ (*Vatica diospyroides* Symington) ใบไม้สีทอง (*Bauhinia aureifolia* K.& S.S. Larsen) สาละลังกา (*Couropita guianensis* Aubl.) มณฑา (*Talauma candollei* Bl.) จำปี (*Magnolia xalba* (DC.) Figlar) มะลิซ้อน (*Jasminum sambac* (L.) Aiton) เอื้องกุหลาบกระเปาปิด (*Aerides odorata* Lour.) เอื้องแมงมุม (*Arachnis flosaeris* (L.) Rchb.F.) เอื้องมัน (*Coelogyne cumingii* Lindl.) กระระง่อนปากเป็ด (*Cymbidium finlaysonianum* Lindl.) หวายตะมอย (*Dendrobium crumenatum* Sw.) เอื้องตะขาบใบใหญ่ (*Dendrobium leonis* (Lindl.) Rchb.f.) ม้าวิ่ง (*Doritis pulcherima* Lindl.) เอื้องช่องวงช้าง (*Eria densa* Ridl.) เอื้องดาวเรียง (*Eria javanica* (Sw.) Blume) เอื้องสายสุคนธ์ (*Trichoglottis cirrhifera* Teijsm.& Binnend) ว่านน้าทอง (*Ludisia discolor* (Ker-Gawl.) A.Rich.) ช้างดำ (*Pomatocalpa spicata* Breda) เอื้องไอยเรศ (*Rhynchostylis retusa* (L.) Blume) ว่านจูงนาง (*Geodorum citrinum* Jacks.) กล้วยเครือ (*Vanilla aphylla* Rolfe) พลุช้าง (*Vanilla siamensis* Rolfe ex Downie) พุดซ้อน (*Gardenia augusta* (L.) Merril.) แก้ว (*Murraya paniculata* (L.) Jack) พิกุล (*Mimusops elengi* L.) “....ปัจจุบันชาวลำพวยานิมนต์นำพรรณไม้ดอกหอมมาปลูกบริเวณบ้านเพื่อปรับภูมิทัศน์ให้สวยงามให้ร่มรื่น สดชื่นมีกลิ่นหอมบริเวณบ้านหรือสวน เช่น ดอกมณฑาทำให้กลิ่นหอมไปไกล.....” (จาก นำ ชำระ, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2562)

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาความหลากหลายและการใช้ประโยชน์ของไม้ดอกหอมในพื้นที่หุบเขาลำพญา จังหวัดยะลา จากวัตถุประสงค์การวิจัยที่ 1 ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของไม้ดอกหอมในพื้นที่หุบเขาลำพญา ผลการวิจัยพบไม้ดอกหอมทั้งหมด 13 วงศ์ 45 สกุล 59 ชนิด วงศ์ที่พบมากคือ Annonaceae (20 ชนิด) Orchidaceae (16 ชนิด) Apocynaceae (3 ชนิด) Rubiaceae (3 ชนิด) Magnoliaceae (3 ชนิด) Acanthaceae (1 ชนิด) Combretaceae (1 ชนิด) Lecythidaceae (1 ชนิด) และ Oleaceae (1 ชนิด) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การสำรวจวิจัยไม้ดอกหอมครั้งนี้ยังไม่ครอบคลุมทั้งหมดในพื้นที่หุบเขาลำพญา ซึ่งผลที่ได้เป็นเพียงตัวแทนไม้ดอกหอมและพบมากที่สุดอยู่ในวงศ์ Annonaceae ซึ่งสอดคล้องกับ Thonagpairaj *et al.* (2011, p. 384) พบว่าพืชไม้หอมส่วนใหญ่ที่พบอยู่ในวงศ์ Annonaceae เหมือนรายงานของ Suksawat *et al.* (2010, p.52) พรรณไม้หอมที่พบมากอยู่ในวงศ์ Annonaceae เช่น กระดังงาสงขลา (*Cananga odorata* var. *fruticosa* (Craib) J.Sinclair) ซึ่งมีกลิ่นหอมทำให้ผู้สัมผัสรู้สึกสดชื่น เป็นต้น

จากวัตถุประสงค์ที่ 2 ศึกษาการใช้ประโยชน์จากไม้ดอกหอมในพื้นที่หุบเขาลำพญา จังหวัดยะลา โดยการจำแนกประเภทพรรณไม้ดอกหอม ตามลักษณะการใช้ประโยชน์ของประชาชนในชุมชนตำบลลำพวย ผลการวิจัยพบว่า

1. การใช้ประโยชน์จากพรรณไม้หอมในด้านสมุนไพร พบ 27 ชนิด เช่น รางจืด (*Thunbergia laurifolia* Lindl.) จำปูน (*Anaxagorea javanica* Blume) สายหยุด (*Desmos chinensis* Lour.) แก้ว (*Murraya paniculata* (L.) Jack) ซึ่งสอดคล้องกับ Suksawat *et al.* (2010, p.54) ที่ศึกษาส่วนต่างๆ ของไม้ดอกหอมด้านสมุนไพรใช้ในการรักษาโรค และช่วยในการผ่อนคลาย ได้แก่ สายหยุด (*Desmos chinensis* Lour.) ดอกสดเข้าเป็นยาหอม แก้วมวงเวียนและบำรุงหัวใจ เป็นต้น

2. การใช้ประโยชน์จากพรรณไม้หอมในด้านอาหาร พบ 7 ชนิด เช่น นมแมวข่อย (*Uvaria viridiflorum* Griff) นมแมว (*Melodorum siamense* (Scheff.) Ben) กล้วยหมูสัง (*Uvaria grandiflora* Roxb. ex Hornem var. *grandiflora*) ยอป่า (*Morinda elliptica* Ridl.) ซึ่งสอดคล้องกับ Rungpitakchai *et al.* (2009, pp. 31-32) ที่ศึกษาพรรณ

ไม้ป่าที่กินได้ในพื้นที่หุบเขาลำพญาของประชาชนลำพญา เช่น โสภน้ำ (*Saraca indica* L.) โดยในพื้นที่เขียอดใบและใบอ่อน เป็นผักเหนาะหรือประกอบเมนูอาหารต่าง ๆ เป็นต้น

3. การใช้ประโยชน์จากพรรณไม้หอมในด้านวัฒนธรรม พบ 8 ชนิด เช่น ตำหยาวแขก (*Alphonsea javanica* Scheff.) จำปูน (*Anaxagorea javanica* Blume) หวายตะมอย (*Dendrobium crumenatum* Sw.) ซึ่งสอดคล้องกับ Suksawat *et al.* (2010, p.55) ที่ศึกษาไม้ดอกหอมที่ใช้ในงานประเพณีวัฒนธรรมและที่ปรากฏในวรรณคดีไทย ได้แก่ จำปี (*Magnolia xalba* (DC.) Figlar) เป็นไม้ดอกหอมที่ใช้เป็นเครื่องบูชาในงานพิธีต่าง ๆ ประมงเป็นเครื่องหอมบุหงารำไป ปลุกเพื่อเป็นไม้มงคลประจำบ้าน

4. การใช้ประโยชน์จากพรรณไม้หอมในด้านภูมิทัศน์ พบ 38 ชนิด เช่น จำปูน (*Anaxagorea javanica* Blume) ย่านเเลียด (*Fissistigma rubiginosum* (A.DC.) Merr.) ปาหนันหนิง (*Goniothalamus tavoyensis* Chatterjee.) ซึ่งสอดคล้องกับ Suksawat *et al.* (2010, p.54) ที่ศึกษาไม้ดอกหอมที่มีทรงพุ่มที่สวยงาม มีกลิ่นหอมของดอกและเป็นต้นไม้ที่ให้ร่มเงาเหมาะที่จะปลูกเป็นต้นไม้ประดับ สวน ถนน และกำแพง เช่น จำปี (*Magnolia alba* (DC.) Figlar) โสภน้ำ (*Saraca indica* L.) แยมปิ้ง (*Strophanthus gratus* (Wall. & Hook.) Bail.) แก้ว (*Murraya paniculata* (L.) เป็นต้น

จากผลการสำรวจครั้งนี้พบว่า ในพื้นที่หุบเขาลำพญามีความหลากหลายของชนิดพรรณไม้ดอกหอมกับการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งควรค่าแก่การสืบทอดความรู้และนำมาใช้ประโยชน์ต่อไป และจากผลการทดลองจะเห็นว่า พืชไม้ดอกหอมหลายชนิดมีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นพืชเชิงพาณิชย์ ในการอนุรักษ์ การขยายพันธุ์ เพื่อเพิ่มปริมาณและนำไปปลูกป่าเพิ่มเติมทำให้รักษาป่าให้คงอยู่ตลอดไป

กล้วยหมูสัง

Uvaria grandiflora Roxb. ex Hornem var. *grandiflora*

กระดังงาจีน

Artabotrys hexapetalus (L.f.) Bhandari

กระดังงาสงขลา

Cananga odorata (Lam.) Hook. f. & Thomson var. *fruticosa* (Creib) J. Sinclair

การเวกใบใหญ่

Artabotrys grandifolius King.

จำปาหอม

Polyalthia cauliflora Hook.f. & Thomson var. *desmantha* J. Sinclair

จำปี

Magnolia xalba (DC.) Figlar

จำปูน

Anaxagorea javanica Blume

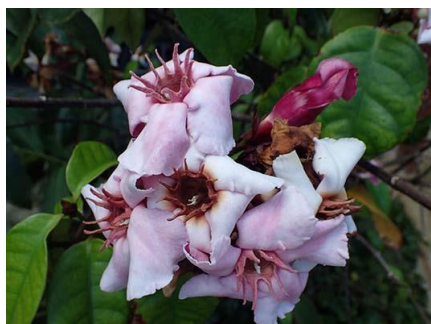
ตำหยาวแขก

Alphonsea javanica Scheff.

บุหงาลำเจียก

Goniothalamus tapis Miq.

แย้มปิ่น

Strophanthus gratus (Wall. & Hook.) Bail.

โสกน้ำ

Saraca indica L.

เล็บมือนาง

Quisqualis indicam (L.) DeFilipps

รสสุคนธ์

Tetracera loureiri (Finet & Gagnep.) Pierre ex
W. G. Craib

จันทร์กะพ้อ

Vatica diospyroides Symington

สาละลังกา

Couroupita guianensis Aubl.

มณฑา

Talauma candollei Bl.

กะเหรี่ยงปากเปิด

Cymbidium finlaysonianum Lindl.

เอื้องไอยเรศ

Rhynchostylis retusa (L.) Blume

ภาพที่ 1 ตัวอย่างพรรณไม้ดอกหอมในพื้นที่หุบเขาลำพญา จังหวัดยะลา

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาความหลากหลายและการใช้ประโยชน์ของไม้ดอกหอมในพื้นที่หุบเขาลำพญา จังหวัดยะลา ดังนี้

1. ชนิดของไม้ดอกหอม ผลการสำรวจชนิดของไม้ดอกหอม พบทั้งหมด 13 วงศ์ 45 สกุล 59 ชนิด วงศ์ที่พบมากที่สุดคือวงศ์ Annonaceae พบ 13 สกุล 20 ชนิด รองลงมาคือวงศ์ Orchidaceae พบ 13 สกุล 16 ชนิด วงศ์ Apocynaceae และ วงศ์ Rubiaceae พบ 3 สกุล 3 ชนิดเท่ากัน วงศ์ Magnoliaceae พบ 2 สกุล 3 ชนิด และพบเพียง 1 สกุล 1 ชนิดต่อวงศ์ ได้แก่ วงศ์ Acanthaceae วงศ์ Combretaceae วงศ์ Lecythidaceae วงศ์ Oleaceae เมื่อจัดจำแนกกลุ่มตามลักษณะวิสัยของพืชมี 10 กลุ่ม โดยยึดหลักการจัดพืชตามหนังสือชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์ คือ 1) ไม้เถา พบ 12 ชนิด 2) กล้วยไม้ที่ลำต้นทอดเลื้อยไปตามดิน หิน หรือลำต้นไม้อื่น พบ 2 ชนิด 3) กล้วยไม้ที่เกาะอาศัยอยู่บนต้นไม้อื่น พบ 11 ชนิด 4) ไม้ดอกหอมที่จากต่างประเทศ พบ 1 ชนิด 5) ไม้พุ่ม พบ 4 ชนิด 6) ไม้พุ่มกึ่งไม้ต้นขนาดเล็ก พบ 2 ชนิด 7) ไม้ร่อเลื้อย พบ 3 ชนิด 8) ไม้ต้นขนาดเล็ก พบ 10 ชนิด 9) ไม้ต้นขนาดใหญ่ พบ 11 ชนิด และ 10) กล้วยไม้ที่อาศัยอยู่ตามพื้นดิน พบ 3 ชนิด

2. การจำแนกประเภทไม้ดอกหอม ตามลักษณะการการใช้ประโยชน์ มีดังนี้

1. ไม้ดอกหอมเป็นสมุนไพร พบ 27 ชนิด เช่น รางจืด (*Thunbergia laurifolia* Lindl.) จำปูน (*Anaxagorea javanica* Blume) การเวกใบใหญ่ (*Artabotrys grandifolius* King.)

2. ไม้ดอกหอมเป็นอาหาร พบ 7 ชนิด เช่น นมแมวช่อ (*Uvaria viridiflorum* Griff) กล้วยหมูสัง (*Uvaria grandiflora* Roxb. ex Hornem var. *grandiflora*) มะตาด (*Dillenia indica* L.)

3. ไม้ดอกหอมที่ใช้ในงานประเพณีวัฒนธรรม พบ 8 ชนิด เช่น ตำหยาวแขก (*Alphonsea javanica* Scheff.) จำปูน (*Anaxagorea javanica* Blume) บุหงาลำเจียก (*Goniothalamus tapis* Miq.)

4. ไม้ดอกหอมในงานภูมิทัศน์ พบ 38 ชนิด เช่น ย่านเลือด (*Fissistigma rubiginosum* (A.DC.) Merr.) ปาหนันหนัง (*Goniothalamus tavoyensis* Chatterjee.) พริกแดง (*Orophea brandisii* Hook.f. & Thomson)

ข้อเสนอแนะ

1. งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยที่เพิ่มข้อมูลการศึกษาพรรณไม้หอมในภาคใต้ของประเทศไทยให้มีข้อมูลมากยิ่งขึ้น
2. พรรณไม้ดอกหอมทุกชนิดมีคุณค่าทั้งการใช้ประโยชน์โดยตรงและทางอ้อม บางชนิดสามารถพัฒนาให้เป็นพืชเชิงพาณิชย์ ดังนั้นในการนำเสนอผลการวิจัยเปรียบเสมือนดาบสองคมซึ่งจะนำให้นักสำรวจเชิงเศรษฐกิจเข้ามาทำการขนย้าย ดังนั้นเพื่อให้การใช้ประโยชน์ในลักษณะที่ยั่งยืนต้องอาศัยการจัดการของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ไม่หวังเพียงสินจ้างรางวัล
3. กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมจะเป็นกระบวนการซึ่งหาแนวทางและร่วมสร้างจิตสำนึกต่อชุมชนและผู้เรียน เพื่อให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการกำหนดวิธีการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ที่ให้การสนับสนุนงบประมาณบำรุงการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ในการทำวิจัยเรื่อง ความหลากหลายและการใช้ประโยชน์ของไม้ดอกหอมในพื้นที่หุบเขาลำพญา ตำบลลำพะยา อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา

เอกสารอ้างอิง

- Chalerm Klin, P. (2007). *Fragrant flowers* (revised and added). Bangkok: Home and Garden. (in Thai)
- Chourykaew, B. Ritti, W. Promprasit, Y. Chunthaburee, S. Taweechue, K. Thongtam, P. Saingam, K. Phanngam, P. and Makmork, Y. (2006). *Fragrant Plants in Phetcharawanalai Botanic Garden Phetchaburi Rajabhat University*. Phetchaburi Rajabhat University
- Kongrak, C. (2008). *The Reservation of Plant Genetics Initiated by Princess Maha Chakri Sirindhorn Case Study : Survey and Collecting Aromatic Plants and Rare Aromatic in Songkhla Province*. Songkhla Rajabhat University. (in Thai)

- Plant Genetic Conservation Project under the Royal Initiative Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn Princess Maha Chakri Sirindhorn. (2016). *The Sixth Year NESDB Master Plan, October 2016-September 2021*. Bangkok : RSPG. (in Thai)
- Rungpitakchai, C. Moonmek, S. Bahakheeree, M. & laset, M. (2006). *The Diversity of Wild Ornamental Plants in Lampaya Valley Yala Province*. Yala Rajabhat University. (in Thai)
- Rungpitakchai, C. Moonmek, S. Bahakheeree, M. & laset, M. (2009). *The Diversity of Wild orchids in Lampaya Valley Muang Yala District Yala Province*. Yala Rajabhat University. (in Thai)
- Rungpitakchai, C. Damrongrak, P. Moonmek, S. Bahakheeree, M. & laset, M. (2007). *The Diversity of Edible forest Plants in Lampaya Valley Yala Province*. Yala Rajabhat University. (in Thai)
- Smitinand, T. (2001). *Thai Plants Names Tem Smitinand*. The forest botany. Bureau of Forestry, Royal Forest Department
- Suksawat, M. Prasong Chant, N. Phengklung, S. & Kochakul, P. (2010). Biodiversity of Fragrant Plants in Rattaphum District, Songkhla Province. *Journal of Tropical Plant Research Kg.*, 3(1), 51-58. (in Thai)
- Thonagpairoj, U. Wongtangtintharn, S. Sangsuk, W. Gomontean, B. & Rattana, S. (2011). Species diversity and phytochemical study of thai aromatic plants at seasonally flooded forests of Chi River Basin, Maha Sarakham Province. *Journal of Khon Kaen AGR.J. 39 Supplement* : 384-391.

บุคลากรกรม

- ดอเลาะ สาและ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มูลนิธิหมัดดาอุติน บาฮะคีรี (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านลำพะยา ตำบลลำพะยา อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา. เมื่อวันที่ 16 เมษายน 2562
- เสน ศรีพุทธทอง (ผู้ให้สัมภาษณ์). มูลนิธิหมัดดาอุติน บาฮะคีรี (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านพรุ ตำบลลำพะยา อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา. เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน 2562
- นำ ชำระ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มูลนิธิหมัดดาอุติน บาฮะคีรี (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเหนือ ตำบลลำพะยา อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา. เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2562